Μνήμων

Τόμ. 3 (1973)

Τ Ο Μ Ο Σ Τ Ρ Ι Τ Ο Σ

ΜΝΗΜΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑΣ ΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ: Αί δυτικάι πηγαί διά τήν ἔναντι τῶν Νορμανδῶν πολιτικὴν τοῦ Κωνσταντίνου Γ' Δούκα ● ALEXANDRA V. PETALA: La Naissance du Nouvel Etat Grec vue par la Presse Toulousaine ● ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΚΥΡΚΟΥ: Δύο ἀνθρωπολογικὲς θέσεις στὸ σοφιστὴ Ἀντιφόντα ● ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Θ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ: Χειρόγραφα Μοναστηρίων τῆς Ἠλείας ● ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΡ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΟΥ: Μετασχηματιστικὴ ἀνάλυσις τῶν συμπληρωματικῶν προτάσεων τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσας ● ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ: Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς Νεολιθικῆς Θεσσαλίας ● ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΠΡΟΜΠΟΝΑ: Ποικίλα κριτικά ● ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ: Μελανόμορφα ἀγγεῖα ἐκ Κεφαλληνίας.

Α Θ Η Ν Α Ι 1 9 7 3

ΜΕΛΑΝΟΜΟΡΦΑ ΑΓΓΕΙΑ ΕΚ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ

doi: [10.12681/mnimon.159](https://doi.org/10.12681/mnimon.159)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ Β. (1973). ΜΕΛΑΝΟΜΟΡΦΑ ΑΓΓΕΙΑ ΕΚ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ. *Μνήμων*, 3, 221–226.
<https://doi.org/10.12681/mnimon.159>

ΜΕΛΑΝΟΜΟΡΦΑ ΑΓΓΕΙΑ ΕΚ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ

Τὰ δημοσιευόμενα ένταυθα άγγεΐα άνήκουν εΐς μικράν συλλογήν, ήτις άπόκειται εΐς τήν Ίακωβάτειον Βιβλιοθήκην Ληξουρίου. Ή συλλογή¹ άπετελέσθη έξ άρχαίων, άνευρεθέντων τυχαίως άπό τοϋ παρελθόντος ήδη αΐδνος, πιθανώς εΐς τήν περιοχήν τής Άρχαίας Πάλης

Εϊκ. 1.

βορείως και έγγϋς τής συγχρόνου πόλεως. Πλείονας πληροφορίας περί τής εύρέσεως τούτων δέν έχομεν, συμπεραΐνομεν όμως ότι προέρχονται έκ τάφων κρίνοντες έκ τών έπικολλημένων άλάτων και έκ τοϋ ότι συνήθως εΐς τάφους τοιαύτα άγγεΐα άνευρίσκονται. Τά άγγεΐα ταύτα,

Εϋχαριστίαι τοϋ ύπογραφομένου εκφράζονται πρός τόν προϊστάμενον τότε (Ίαν. 1973) τής Η΄ Έφορείας Άρχαιοτήτων κ. Π. Καλλιγάν διά τήν παραχώρησιν τής δημοσιεύσεως ως και πρός τόν Δ/ντήν τής Βιβλιοθήκης κ. Β. Λουκέρην και τόν ταξινόμον κ. Σ. Σκλάβον διά τās διευκολύνσεις κατά τήν μελέτην.

1. Περὶ τής συλλογής βλ. Ή λ. Τ σ ι τ σ έ λ η, Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα, τόμ. Α΄ 1904, σ. 651 έν σημ. ΑΔ. 24 (1969 Χρον. 2, σ. 269 Πίν. 267 γ, δ, ε. Β.Σ.Η., 95 (1971) σ. 910. εϊκ. 247. Έπετηρίς Έπιστ. Έρευνών Β (1970) σ. 558.

συνήθη καὶ ἄνευ καλλιτεχνικῆς ἀξίας, εἶναι ἐκ τῶν ἐλαχίστων ἐκ Κεφαλληνίας εἰρημάτων τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἰῶνος, ὅτε αἱ περὶ τῶν πόλεων αὐτῆς γνώσεις ἡμῶν εἶναι ἐλλιπέσταται.

1. Τὸ πρῶτον ἄγγειον (ἀριθ. κατ. 2 εἰκ. 1) εἶναι ἀττική μελανόμορφος ταινιωτὴ κύλιξ (Bandcup, Bandschalen) τοῦ «μικκυλλογραφικοῦ» καλουμένου ρυθμοῦ (Little - masters cup)². Ἡ διακόσμησις, ἥτις περιορίζεται εἰς τὴν ζώνην τῶν λαβῶν, ἀποτελεῖται ἐκ φυτικῶν θεμάτων. Οὕτως ἡ κύλιξ τάσσεται εἰς τὴν ὁμάδα τῶν ὑπὸ τοῦ J. D. Beazley ὀνομασθεισῶν Floral band - cups³. Εἰς τὰς κύλικας αὐτὰς ἀντὶ παραστάσεων ἀνθρώπων ἢ ζώων συναντῶμεν φυτικὸν κόσμημα (Floral - Pattern)⁴.

Ἡ κύλιξ σώζεται εἰς καλὴν κατάστασιν. Ἑλληνικῆς μόνον κατὰ μικρὸν τμῆμα τοῦ χεῖλους. Τὸ σῶμα εἶναι σχετικῶς ἀβαθές, ὁ ποὺς ταπεινός. Ὑψος 0,061 μ. Διάμετρος χεῖλους 0,131 μ. μετὰ τῶν λαβῶν 0,188 μ. Διάμετρος βάσεως ποδὸς 0,057. Περὶ τὸ ἐλαφρῶς ἔξω νεῦον χεῖλος διαγράφεται λεπτὴ ἀνάγλυφος ταινία. Ὁ πηλὸς εἶναι χρώματος κιτρίνου πρὸς πορτοκαλόχρουν. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἄγγείου καλύπτεται διὰ μέλανος, ἐνῶ εἰς τὴν ζώνην τῶν λαβῶν, ἥτις ἔχει τὸ χρῶμα τοῦ πηλοῦ, ὑπάρχει διακόσμησις, δι' ἀνθεμίων ἀρκούντως ἐσχηματοποιημένων, ἐναλασσομένων πρὸς ροπαλοειδὲς κόσμημα. Πρόκειται περὶ ἐσχηματοποιημένων ἀνθεμίων καὶ καλύκων λωτοῦ (Nymphaea Lotus), φερομένων ἐπὶ ἀλύσεως. Ἡ διακόσμησις περιθέουσα τὸ ἄγγειον διακόπτεται κατὰ τὰς λαβὰς. Τὸ ἐσωτερικὸν τῶν κρίκων τῆς ἀλύσεως ἐπληροῦτο διὰ στιγμῶν ἐξ ἐπιθέτου λευκοῦ, ἔχνη τοῦ ὁποῖου διακρίνονται καὶ εἰς τὸ ἄνω μέρος τῶν καλύκων. Ἐτέρα λεπτὴ ἐξηρημένη ταινία ὑπάρχει κάτωθεν τῆς κοιλίας. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἄγγείου καλύπτεται διὰ στίλβοντος μέλανος, πλὴν ἐξηρημένης περὶ τὸ χεῖλος λεπτῆς ταινίας καὶ δίσκου διαμ. 0,060 περὶ τὸ κέντρον. Ἐντὸς τοῦ δίσκου τούτου διαγράφονται ἕτεροι μικρότεροι.

Ἡ ἀνωτέρω κύλιξ εἶναι ὁμοιοτάτη πρὸς τὰς ἐξῆς:

α) Κύλικα τοῦ Μουσείου τοῦ Reading University⁵· β) κύλικα τοῦ Ἑθνικοῦ Μουσείου τῆς Κοπενχάγης⁶ καὶ γ) κύλικα τοῦ Μουσείου Technique et industriel τῆς Κρακοβίας⁷.

2. P. N. Ure, AE 1915 σσ. 118 - 124. J.H.S. 52 (1932) σσ. 55 - 71 καὶ σσ. 167 - 204. Studies pres. D. M. Robinson σσ. 45 - 54.

3. J.H.S. 52 (1932) σ. 189. J. D. Beazley A.B.V. σ. 197.

4. J.H.S. 52 (1932) σ. 187.

5. C.V.A. Gr. Britain No. 12 Reading Πίν. 9,5 κ. 1, 4.

6. C.V.A. Danemark No 3 Copenhagen No 3 Πίν. 118, 4.

7. C.V.A. Pologne No 2 Cracovie Πίν. 94, 13.

Τὰ ἀνωτέρω αγγεία εἶναι πλησιέστατα πρὸς τὸ δημοσιευόμενον κατὰ τὰς διαστάσεις, τὸ σχῆμα καὶ τὰς λεπτομερείας ἐτι τῆς διακοσμήσεως. Εἶναι οὕτω δυνατόν νὰ χρησιμεύσουν διὰ τὴν ἀκριβῆ χρονολογικὴν τοποθέτησιν τοῦ ἡμετέρου, ἐφ' ὅσον τοῦτο δὲν προέρχεται ἐκ χρονολογημένων στρωμάτων.

Τὰ πρωϊμώτατα παραδείγματα τοῦ εἴδους προέρχονται ἐκ τάφων τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ βου αἰῶνος κυρίως ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν εἰς Ρεϊτσῶναν⁸ ἐνφ' μεταγενεστέρα τοῦ πρώτου τετάρτου τοῦ 5ου εἶναι τὰ προερχόμενα ἐξ Ἀθηνῶν⁹.

Μέ παραλλαγὰς κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος τὰ αγγεία ταῦτα παρέμειναν ἐν χρήσει καὶ μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν ἐρυθρομόρφων «ὀφθαλμωτῶν κυλίκων»¹⁰, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ 5ου αἰῶνος, ὡς ἐπέδειξεν παλαιότερον ὁ P. N. Ure¹¹, ἔτεκμηριώθη δὲ ἀργότερον ἐκ τῶν ἀνασκαφικῶν δεδομένων¹².

Λίαν πρῶτος πάντως θεωρεῖται ἡ ὑπὸ τοῦ Mingazzini προτεινόμενη τοποθέτησις τῶν κυλίκων τούτων περὶ τὸ 520 π.Χ.¹³.

Ἡ κύλιξ τῆς συλλογῆς τοῦ Reading University χρονολογεῖται εἰς τὴν πρώτην δεκαετίαν τοῦ 5ου αἰῶνος¹⁴, ἐντὸς τῆς ὁποίας πρέπει νὰ τοποθετηθῇ καὶ ἡ ὁμοιοτάτη Κεφαλληνιακή.

2. Τὸ δεύτερον αγγεῖον εἶναι μικρὰ ἀττική μελανόμορφος λήκυθος (ἀριθμ. κατ. 3) τοῦ γενικοῦ τύπου II τῶν Richter - Milne¹⁵ ἥτις σῴζεται ἀκεραία. Τὸ σῶμα εἶναι εἰς ὕψηλὸς λεπτὸς κύλινδρος, στενούμενον διὰ καμπύλης πρὸς τὸν πόδα¹⁶ ὅστις διαμορφοῦται εἰς δύο βαθμίδας, ὧν ἡ ἄνω εἶναι ὕψηλότερα περιοριζομένης τῆς κατωτέρας εἰς

8. B.S.A. XIV (1907 - 1908) σσ. 277 - 278. A.E. 1915 σ. 120 Εἰκ. 10, 11. P.N. Ure, Sixth and fifth cent. Pottery from Rhitsona, Oxford 1927 σ. 86.

9. Hesperia XV (1946) σσ. 314 - 315 Πίν. LXII.

10. J.D. Beazley, The development of Attic Black Figure, London 1951 σ. 67.

11. A.E. 1915 σ. 119.

12. Hesperia VI (1937) σ. 260 Εἰκ. I. Hesperia XV (1946) σ. 314 καὶ C.V.A. Gr. Britain No 12 Πίν. 9,5 καὶ 10,4.

13. P. Mingazzini, Vasi della collezione Castellani, Roma 1930 σ. 331 No 611 Πίν. XCII 4, 9. Ἐσφαλμένη ἡ ἀρίθμησης τῶν πινάκων, ὡς 4,10 καὶ 5,9 παρὰ Mingazzini. Βλ. καὶ E. Vanderpool ἐν Hesperia XV (1946) σ. 314.

14. C.V.A. Gr. Britain No 12 Πίν. 9,5 καὶ 10,4 (text).

15. G.M.A. Richter - M.J. Milne, Shapes and Names of Athenian Vases, New York 1935 σ. 15. C.H.E. Haspels, Attic Black-figured Lekythoi, Paris 1936 σ. 7. Τὸ νέον σχῆμα ἐμφανίζεται εἰς τὸ δεύτερον τέταρτον τοῦ βου αἰῶνος καὶ εἶναι σύνηθες κατὰ τὸν 5ον.

16. E. Haspels ἔ. ἀ. σ. 41.

ἐξέχοντα ταπεινὸν δακτύλιον. Τὸ στόμιον ἐπὶ τοῦ ὕψηλοῦ λαιμοῦ διαμορφοῦται ἐν εἶδει κάλυκος (calyx shaped)¹⁷. Ὁ δὲ ὅμος σχηματίζει μετὰ τοῦ λαιμοῦ ἐνιαίαν καμπύλην. Ἡ ταινιόσχημος λαβὴ ἐκφυομένη σχεδὸν καθέτως ὑπὸ τοῦ ὤμου διήκει μέχρι τῆς βάσεως τοῦ καλυκοειδοῦς στομίου. Τὸ ὕψος τῆς ληκύθου εἶναι 0,160 μ.

Τὸ ἔδαφος εἶναι ἐρυθρωτόν, μέλαν δὲ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ στομίου καὶ τῆς λαβῆς ὡς καὶ κάτωθεν τοῦ χώρου τῆς εἰκόνος μέχρι καὶ τῆς βάσεως.

Εἰς τὸν ὄμον ἡ διακόσμησις ἀποτελεῖται ἐκ γλωσσωτοῦ καὶ ἀκτινωτοῦ κοσμήματος (tongues and rays) εἰς κυκλικὴν διάταξιν. Κάτωθεν τῆς ἀκμῆς τοῦ ὤμου δηλουμένης διὰ μελανῆς γραμμῆς διπλῇ σειρᾷ μελανῶν καὶ λευκῶν στιγμῶν ἐναλλάξ, κάτωθεν δὲ τούτων τρεῖς παράλληλοι γραμμαί. Εἰς τὴν κυρίαν ζώνην ὑπάρχει παράστασις. Δύο γυναικεῖαι μορφαὶ ἐστραμμέναι πρὸς τὸ κέντρον. Τὰ πρόσωπα καὶ αἱ χεῖρες δηλοῦνται δι' ἐπιθέτου λευκοῦ, ἐνῶ ἡ ἐγχαράξις χρησιμοποιεῖται πρὸς δῆλωσιν τῶν πτυχῶν τοῦ ἐνδύματος. Εἰς τὸ μέσον ἀνδρική μορφή φέρουσα πῖλον κρούει τετράχορδον λύραν¹⁸, ἣς αἱ χορδαὶ δηλοῦνται δι' ἐγχαράξεως, ὃ δὲ σκελετὸς διὰ λευκοῦ. Ἐμπροσθεν τοῦ ἀνδρὸς λευκὸν στέλεχος (κορμὸς δένδρου;), ἐξ οὗ ἐκφύονται κλάδοι, οἵτινες πληροῦν τὸ πεδίον τὸ ὁποῖον πληροῦται καὶ διὰ λευκῶν στιγμῶν. Ἴσως πρόκειται περὶ παραστάσεως Ἀπόλλωνος μεταξὺ δύο θεαινῶν¹⁹.

3. Τὸ τρίτον ἀγγεῖον εἶναι ὡσαύτως ἀττική μελανόμορφος λήκυθος (ἀριθ. κατ. 4), ὀλίγον μεγαλυτέρα τῆς προηγουμένης, ὁμοία δὲ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸν τρόπον τῆς διακοσμήσεως. Εἶναι ἐλλιπὴς κατὰ τὸ στόμιον καὶ σύγκειται ἐκ τεσσάρων τεμαχίων. Σῶζ. ὕψος 0,172 μ. Τὰ δευτερεύοντα κοσμήματα εἶναι τὰ αὐτὰ μὲ τὸ ὕψ. ἀριθ. κατ. 3 ἀγγεῖον. Τὴν παράστασιν ἀποτελοῦν δύο ἔφιπποι ἀμαζόνες φέρουσαι ὕψηλὰ κράνη, ἐστραμμέναι πρὸς τὸ κέντρον²⁰.

Ἡ ἐξ ἀριστερῶν κρατεῖ δόρυ. Εἰς τὸ μέσον ἀνδρική μορφή κραδαίνει τετράχορδον λύραν. Αἱ παραστάσεις ἔχουν κατὰ μέγα μέρος ἀποξεσθῇ εἰς νεωτέραν προφανῶς προσπάθειαν ἀφαιρέσεως τῶν ἀλάτων.

Τὰ δύο ταῦτα ἀγγεῖα εἶναι «χειρωνακτικῆς ἐργασίας ποιήματα» φέροντα παραστάσεις λίαν συνήθεις. Ἐχουν τὸ σχῆμα τῶν ληκύθων

17. E. Haspels Ε. ἀ. σ. 131.

18. Διὰ σχετικὰς παραστάσεις ἐπὶ μελανομόρφων ληκύθων βλ. E. Haspels Ε. ἀ. σ. 207, 209, 261.

19. Πρβλ. καὶ Hesperia XV σ. 298 Πίν. 50, 119.

20. Ἡ παράστασις λίαν συνήθης κατὰ τὴν ἐποχὴν βλ. καὶ A. M. XVII (1893) σ. 50.

τοῦ Ζωγράφου τοῦ Αἵμονος²¹, εἰσαχθέν ὑπὸ τοῦ Ζωγράφου τοῦ Διδόσφου εἰς τὰ τελευταῖα ἔργα του.

Τὸ ἐργαστήριον τοῦ Ζωγράφου τοῦ Αἵμονος ἴσταται εἰς τὸ κέντρον τῶν ἀλληλεπιδράσεων. Τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα συνήθως συναντῶνται εἰς τὰ ἔργα του ἢ τὰ τῶν διαδόχων καὶ μιμητῶν του ὑπάρχουν καὶ εἰς τὰ ἀνωτέρω ἄγγεια :

α) Τὸ ζευγος τῶν ἐξηρητημένων κάτωθεν τῆς εἰκόνος γραμμῶν.

β) Ἡ διακόσμησις τοῦ ὅμου διὰ γλωσσοειδοῦς καὶ ἀκτινωτοῦ κοσμήματος, ὥς καὶ ἡ διπλῇ σειρᾷ στιγμῶν κάτωθεν τούτου.

γ) Οἱ ἰσχυνοὶ κλάδοι οἵτινες πληροῦν τὸ πεδῖον καὶ ἡ ἔλλειψις ἐπιγραφῶν ἢ γραμμῶν.

δ) Αἱ μακραὶ καὶ στεναὶ κεφαλαὶ τῶν ἵππων, ἡ ἀκατάστατος χαίτη των ὥς καὶ αἱ μακραὶ καὶ λεπτὰὶ οὐραὶ των.

ε) Τὸ ἀσαφές, ἀόριστον καὶ ἀσύνδετον νόημα τῶν παραστάσεων²².

Ἡ τεχνοτροπία των εἶναι ἡ τοῦ ζωγράφου τοῦ Αἵμονος, ἀλλὰ ἡ προχειρότης τῆς ἐργασίας ἐξικνεῖται ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ μὴ δικαιολογῆται ἡ ἀπόδοσις των εἰς αὐτόν. Τὰς λεκτικούς αἱ ὁποῖαι σχετίζονται μὲ τὸν ζωγράφον τοῦτον χρονολογεῖ ἡ Haspels περὶ τὸ 480 π.Χ.²³.

Ἐὰν ὅπερ λίαν πιθανὸν τὰ ἀνωτέρω ἄγγεια ἀνευρέθησαν ἐπὶ Κεφαλληνιακοῦ ἐδάφους, ἔχομεν ἤδη τεκμήριον τῶν ἠῤῥημένων σχέσεων τῶν πόλεων τῆς νήσου πρὸς τὰς δυνάμεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος, κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον οὐχὶ ἄλλωστε ἀμαρτύρων ἄλλοθεν²⁴.

Ἦδη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ βου αἰῶνος σημειοῦται ραγδαία ἐξάπλωσις τοῦ Ἀττικοῦ ἐμπορίου, καλῶς κατοπτριζομένη εἰς τὸν τρόπον καθ' ὃν ἡ Ἀττικὴ κεραμικὴ ἤρξατο δεσπόζουσα τῆς ἀγορᾶς²⁵. Τὰ προϊόντα τῶν ἐργαστηρίων τοῦ Ἀττικοῦ μελανομόρφου ρυθμοῦ ἐδρέθησαν εἰς τὸν Εὐξείνιον, τὴν Ναύκρατιν καὶ τὴν Ἰταλίαν²⁶. Διὰ τὸν

21. E. Haspels ἔ. ἀ. σ. 131.

22. E. Haspels ἔ. ἀ. σ. 132.

23. E. Haspels ἔ. ἀ. σ. 137.

24. Ἡρόδ. IX 28,5 ἐνθα καὶ ἡ πρώτη μνεῖα τοῦ ὀνόματος τῆς νήσου «Παλῆες οἱ ἐκ Κεφαλληνίης...» πρβλ. καὶ K. J. Beloch, Griech. Gesch. 2, II, 2 σ. 75· Cambridge Ancient History (C.A.H.) IV σ. 323 καὶ C. Hignett, Xerxes Invasion of Greece σ. 435. Διὰ τὴν σύνδεσιν τῆς Κεφαλληνίας πρὸς τὴν Ἀττικὴν διὰ παραδόσεων βλ. Σπυρ. Μαρινάτου ἐν Α. Ε. 1933 σ. 100.

25. C.A.H. ἔ. ἀ. σ. 129 καὶ A.A.A. VI, I (1973) σ. 86.

26. I. Παπασταύρου Ἀρχαία Ἱστορία Α' σ. 210.

πλοῦν δὲ πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην, ἄριστον σταθμὸν ἀπετέλει ἀνὰ τοὺς αἰῶνας ²⁷ ἢ «ὥς εἰς τὸ Σικελικὸν ἀνατείνουσα πέλαγος ²⁸» νῆσος Κεφαλληνία.

27. Βλ. ΑΕ 1932 σσ. 5 - 8· πρβλ. καὶ Sp. Marinatos ἐν Atti del VI Congresso internazionale delle scienze Preistoriche e Protostoriche, Roma Vol. I σσ. 6-7 : «With the moderate speed of 5-6 miles per hour, quite easy to reach only with the oars, they (the Mycenaean) covered the διάστημα between Kephallenia and Spartivento (208 miles) or Kephallenia - Punta di Stilo (182 miles) in 30 bis 40 hours».

28. Πολυβ. Ἱστορ. V, 3, 9.